

บทสรุป

การศึกษาครั้งนี้มีประเด็นสำคัญที่จะสรุปได้ 2 ประเด็น ได้แก่ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเป็นหมอธรรม วิธีการรักษาพยาบาลของหมอธรรม และบทบาทหน้าที่ของหมอธรรมที่มีต่อชุมชน

หมอธรรมมักจะเป็นผู้ที่บวชเรียนมาก่อน แล้วเรียนอำนาจเวทย์มนต์คาถาเพิ่มเติม มีชาวบ้านขอพึ่งพาอำนาจเวทย์มนต์คาถาที่ร่ำเรียนมา ดังนั้นหมอธรรมจึงมีหน้าที่ในการใช้เวทย์มนต์คาถาที่ตนร่ำเรียนมาเพื่อรักษาพยาบาลชาวบ้าน และปกป้องชาวบ้านที่ขอเข้าพึ่งพาอำนาจเวทย์มนต์คาถา ให้ออกจากอันตรายของภูตผีปิศาจ การก้าวสู่ตำแหน่งหมอธรรมต้องมีขั้นตอนต่าง ๆ รวมทั้งต้องมีปัจจัยที่เอื้อต่อการก้าวมาสู่ตำแหน่งหมอธรรม ปัจจัยดังกล่าวได้แก่ การมีสุขภาพแข็งแรง เป็นผู้ที่ประพฤติดี นำเคารพ บุคลิกภาพ เยือกเย็น ใจดี ฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี มีความรู้ความสามารถในการกระทำพิธีต่าง ๆ และมีลักษณะเป็นผู้นำตามธรรมชาติ นอกจากนี้ปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าว หมอธรรมยังต้องประพฤติตนให้อยู่ในกรอบที่อาจารย์ผู้ถ่ายทอดวิชาให้แก่ตนได้กำหนดไว้ ดังนั้นหมอธรรมจึงมีลักษณะหลายประการที่ดำเนินไปตามความคาดหวังของผู้คนในสังคม จากลักษณะดังกล่าวชายชาวบ้านจำนวนมากหลาย ๆ คน จึงไม่ปรารถนาที่จะเป็นหมอธรรม แม้ว่าค่าตอบแทนที่ได้รับจากการเป็นหมอธรรมจะมีทั้งที่เป็นเงินทอง สิ่งของและความศรัทธา เคารพนับถือ จากชาวบ้านซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างความภาคภูมิใจ สร้างเกียรติและอำนาจให้เกิดขึ้นแก่ตัวของหมอธรรม ชาวบ้านจะเชื่อฟังหมอธรรม ปฏิบัติตนตามข้อกำหนดและคำแนะนำของหมอธรรม ๆ จึงมีลักษณะเป็นผู้นำทางธรรมชาติประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญในหมู่บ้าน

ในอดีตหมู่บ้านจำนวนมากมีลักษณะการสืบเชื้อสายทางฝ่ายหญิง โดยมีลักษณะหลาย ๆ อย่างที่เห็นได้ชัดเจน เช่น หลังจากแต่งงานคู่สมรสจะมาอยู่อาศัยที่ครอบครัวของพ่อแม่ฝ่ายหญิง การสืบทอดมรดกที่มีการยกมรดกให้เฉพาะลูกชาย เจ้าโคตร เผ่าแก่บ้าน หรือผู้อาวุโส ในตระกูลก็มักจะ ได้แก่เครือญาติทางฝ่ายหญิง (ปัจจุบันก็ยังมีลักษณะเช่นเดิม) ตลอดจนการเลือกวันเพาะปลูก ก็ต้องยึดตามครอบครัวของฝ่ายหญิง โดยไม่เลือกเวลาเพาะปลูกให้ตรงกับวันที่บรรพบุรุษของฝ่ายหญิงเสียชีวิต การสืบทอดการเป็นลูกเลี้ยงที่มีการสืบทอดตามเครือญาติทางฝ่ายมารดา และการเข้าเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรมที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติทางฝ่าย

มารดา (มีข้อยกเว้นบางประการ สำหรับลูกเลี้ยงที่มีความจำเป็นต้องเข้าเป็นลูกเลี้ยงของ หมอธรรมรายอื่น) การกระทำต่าง ๆ ที่ชาวบ้านแสดงออกถึงการให้ความสำคัญกับเครือญาติ ทางฝ่ายหญิง มิได้หมายความว่าฝ่ายชายไม่มีอำนาจหรือไม่มีความสำคัญในวงศ์ตระกูล แต่ใน ทางตรงกันข้ามตำแหน่งสำคัญในวงศ์ตระกูล เช่น เจ้าโคตร เฒ่าแก่ ตระกูลที่ทำหน้าที่ใกล้เคียงเมื่อเกิดกรณีพิพาท หรือเป็นผู้ให้ข้อแนะนำต่าง ๆ แก่สมาชิกในครอบครัว รวมทั้ง หมอธรรมล้วนเป็นผู้ชายทั้งสิ้น ปัจจุบันการกระทำต่าง ๆ ที่แสดงถึงการสืบเชื้อสายทางฝ่ายหญิงมีการเปลี่ยนแปลงไปมากในบางเรื่อง เช่น การแบ่งมรดกปัจจุบันจะแบ่งให้ทั้งลูกสาวและลูกชาย การอยู่อาศัยหลังแต่งงานคู่สมรสบางคู่เลือกที่จะแยกเรือนออกไปโดยไม่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ (แต่มีน้อยราย ภาพส่วนใหญ่ที่ปรากฏยังมีการเปลี่ยนแปลงน้อย) การสืบทอดการเป็นลูกเลี้ยง เจ้าโคตร ของตระกูลเป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อย เพราะชาวบ้านถือว่าเป็นจารีตประเพณี ที่ควรยึดถือปฏิบัติ และการที่ชาวบ้านต้องเข้าพึ่งพาอำนาจเวทย์มนต์คาถาจากหมอธรรม หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า "ของรักษานั้น" ไม่ใช่เป็นเพียงการปฏิบัติตามจารีตประเพณีเท่านั้น แต่ชาวบ้านเชื่อว่า อำนาจเวทย์มนต์คาถาของหมอธรรมสามารถช่วยให้ตนพ้นจากอำนาจของภูติผี ปีศาจที่จะมาคุกคามทำร้ายตนได้

หมอธรรมมีหน้าที่สำคัญในด้านการรักษาพยาบาล วิธีการรักษาพยาบาลของ หมอธรรมที่เรียนธรรมมา (เพียงอย่างเดียวไม่มีความรู้อื่น) คือ การใช้อำนาจเวทย์มนต์คาถาในการรักษาพยาบาล กรณีที่หมอธรรมรายใดมีการเรียนรู้ในเรื่องการใช้สมุนไพร การทำพิธีต่าง ๆ ประกอบการรักษาพยาบาล หมอธรรมเหล่านั้นก็จะใช้ทั้งตัวยาสมุนไพร และพิธีกรรมต่าง ๆ เข้ามาผสมผสานในการรักษาพยาบาล ซึ่งล้วนเป็นวิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านทั้งสิ้น ดังนั้นหมอธรรมจึงถูกจัดให้เป็นหมอพื้นบ้านหรือหมอแผนโบราณประเภทหนึ่ง พิธีกรรมในการรักษาพยาบาลของหมอธรรมมีการผสมผสานระหว่างความเชื่อในเรื่องทางไสยศาสตร์ คติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา โดยจัดให้อำนาจทางพุทธศาสนาอยู่ในลำดับสูงสุด ดังปรากฏให้เห็นในการนำพระพุทธรูปมาเป็นประธานในการประกอบพิธี คาถาต่าง ๆ ที่หมอธรรมท่องสลับด้วยคาถาทางพุทธศาสนา โดยให้คาถาหรือบทสวดทางพุทธศาสนาอยู่ส่วนต้นของคาถาต่าง ๆ ตลอดจนมีการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น การใช้ขันน้กเบ็ง ผ้าไตรจีวร ชันห้า ชันแปด เป็นต้น การประกอบพิธีที่สลับซับซ้อน และการพยายามนำสัญลักษณ์ต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นอำนาจที่อยู่เหนืออำนาจภูติผี เทวดา มาใช้ในการประกอบพิธี ทำให้พิธีกรรมในการรักษาพยาบาลของหมอธรรมในสายตา

ของชาวบ้านมีความศักดิ์สิทธิ์และน่าเชื่อถือ นอกจากนี้วิธีการรักษาพยาบาลของหมอธรรม รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรค มีความสอดคล้องกับความเชื่อของชาวบ้าน เนื่องจากทั้งหมอธรรมและชาวบ้านอยู่ในสิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมอันเดียวกัน หมอธรรมมีเวลาที่จะรับฟังปัญหาต่าง ๆ ของชาวบ้านรวมทั้งช่วยให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างญาติผู้ใหญ่นั่งกระท่อมลูกลาน สิ่งทีกล่าวมาการแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถที่จะตอบสนองต่อความต้องการ และความเข้าใจของชาวบ้านได้ ดังนั้นการรักษาพยาบาลด้วยการแพทย์แผนใหม่จึงไม่ประสบผลสำเร็จไปทั้งหมด การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านยังคงทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของชาวบ้านได้ดี ผู้ป่วยมีปัญหาด้านจิตใจ แล้วส่งผลถึงอาการเจ็บป่วยทางกายมีโอกาสน้อยจากการเจ็บป่วยมากกว่าผู้ที่ป่วยด้วยอาการทางกาย เมื่อได้รับการรักษาจากหมอธรรม เพราะหมอธรรมสามารถทำให้ผู้ป่วยคลายความวิตกกังวลและมีความมั่นใจว่าตนเองจะหายจากอาการเจ็บป่วย ดังนั้นแม้ว่าชาวบ้านจะไปรับการรักษาด้วยวิธีการทางการแพทย์แผนใหม่ แต่ชาวบ้านยังคงไปพบหมอธรรมเพื่อให้หมอธรรมผูกแขน และรดน้ำมนต์ให้ก่อนที่จะไปรับการรักษาจากแพทย์แผนใหม่

บทบาทหน้าที่ของหมอธรรมต่อชุมชน เนื่องจากทั้งหมอธรรมและชาวบ้านที่เป็นลูกเลี้ยงส่วนใหญ่แล้วมักมีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ ดังนั้นหมอธรรมจึงมีบทบาทต่อลูกเลี้ยงและครอบครัวของลูกเลี้ยงมาก นอกจากบทบาทและหน้าที่ในการรักษาพยาบาลแล้ว หมอธรรมยังทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับครอบครัวของลูกเลี้ยง เช่น การให้ความช่วยเหลือในเรื่องเงินทอง การให้คำปรึกษาแนะนำ การแบ่งปันอาหาร ทั้งครอบครัวของหมอธรรมและลูกเลี้ยงที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติต่าง ๆ ก็มีการพึ่งพาช่วยเหลือกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ หมอธรรมมีบทบาทเป็นผู้อาวุโสในกลุ่มตระกูลที่คอยให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ และช่วยไกล่เกลี่ยเมื่อเกิดการทะเลาะวิวาทขึ้นในครอบครัวของลูกเลี้ยงที่อยู่ในกลุ่มตระกูลเดียวกันกับตน ส่วนลูกเลี้ยงที่ไม่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับหมอธรรมมักจะมารับความช่วยเหลือจากหมอธรรมเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วย เกิดเหตุร้ายขึ้นในครอบครัว เช่น อุบัติเหตุ ผันไม้ตี มีลางไม่ดี เป็นต้น จะมาให้หมอธรรมช่วยทำพิธีสะเดาะเคราะห์ เพื่อไม่ให้เกิดเหตุร้ายขึ้นกับตนเองและครอบครัว ส่วนกรณีที่มีปัญหาเกิดทะเลาะวิวาทขึ้นในครอบครัว ลูกเลี้ยงเหล่านี้มักจะไม่นำมาขอความช่วยเหลือจากหมอธรรม เพราะหน้าที่ดังกล่าวเป็นหน้าที่ของเจ้าโคตร หรือผู้อาวุโสในแต่ละตระกูลจะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ดังนั้นหน้าที่หลักของหมอธรรมที่มีต่อ

ชาวบ้านทั่วไป คือ การรักษาพยาบาล การลดความวิตกกังวล และสร้างความมั่นใจให้แก่ชาวบ้าน เมื่อเจ็บป่วยหรือมีเหตุร้ายเกิดขึ้นในครอบครัว ตลอดทั้งทำให้ลูกเลี้ยงมั่นใจว่าตนเองจะได้รับความปลอดภัยจากอำนาจภูติผีปีศาจ เมื่อเข้าเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรม

นอกจากบทบาทต่อลูกเลี้ยงและครอบครัวของลูกเลี้ยงแล้ว หมอธรรมยังมีบทบาทต่อชุมชนอีกหลายประการ ได้แก่ เป็นกลไกควบคุมทางสังคม โดยการใช้อำนาจกำหนดต่าง ๆ ในการเข้าเป็นลูกเลี้ยง และข้อกำหนดของหมอธรรมในการเรียนธรรม เป็นข้อบังคับควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในสังคม โดยมีการเจ็บป่วยเป็นกลไกที่ลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนข้อกำหนดต่าง ๆ สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านด้วยการใช้พิธีกรรมต่าง ๆ เป็นกลไกช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้เกิดขึ้นในกลุ่มลูกเลี้ยงที่เป็นบริวารของหมอธรรม นอกจากนี้หมอธรรมยังมีคำสั่งสอนที่เน้นถึงความมีเมตตา ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในกลุ่มตระกูลของหมอธรรม ๆ มีบทบาทในฐานะที่เป็นกลไกทำให้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติมีความแน่นแฟ้นขึ้น เพราะสมาชิกในกลุ่มสายตระกูลเดียวกันล้วนเข้ามาเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรม นอกจากนี้หมอธรรมยังมีลักษณะเป็นศูนย์กลางมีสมาชิกที่เป็นบรรดาลูกเลี้ยงเป็นบริวารแวดวง บรรดาลูกเลี้ยงของหมอธรรมจึงมีความสำคัญว่าตนเองเป็นคนกลุ่มเดียวกัน

จากบทบาทและหน้าที่ดังกล่าวทำให้หมอธรรมมีบทบาทสำคัญในการช่วยสร้างความเป็นระเบียบให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน นอกจากนี้หมอธรรมยังมีส่วนช่วยให้งานพัฒนาหมู่บ้านสำเร็จลงได้ด้วยดี ด้วยการขอความร่วมมือจากลูกเลี้ยงของตนเองให้ช่วยในงานพัฒนาต่าง ๆ เช่น การเรียโรบริจาคเงินสร้างพระอุโบสถ การทำความสะอาดหมู่บ้าน การปรับปรุงถนนภายในหมู่บ้าน เป็นต้น ดังนั้นระบบหมอธรรมจึงเป็นกลไกที่สำคัญประการหนึ่งของโครงสร้างสังคม หมู่บ้านค้ำดวงสร้างความเป็นระเบียบให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ในสายตระกูลและทำให้การพัฒนาหมู่บ้านสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี